

DYMLINGEN

Nr 2 2020 Årg 32

**Axel Oxenstierna - Sörmlänning
och Jädersbo
Gå på tur eller leta cachar i år
"Vår svåra vår"**

Ordförande har ordet

”Ur led är tiden” sas i den första akten i Hamlet som William Shakespeare skrev för mer än 400 år sedan. Det stämmer även i dag. Dagarna fram till Kristi Himmelsfärdshelgen skulle för oss i Sörmland vara fyllda av ett spännande arbete som skulle leda till Sveriges Hembygdsförbunds stämma i Nyköping. Vi skulle samla, förhoppningsvis cirka hundra ombud och ett stort antal gäster från hela Sverige och många från Sörmland. Där skulle Södermanlands hembygdsförbund och våra föreningar få möjligheten att visa upp sig. Dagarna skulle vara fyllda av olika aktiviteter med program som naturligtvis vände sig till våra gäster och till sörmlänningarna. Våra föreningar var tända och tjänstvilliga. Hotell och lokaler var bokade, lika så företag som skulle tillhandahålla olika tjänster. Ledningsgrupp och styrgrupp gjorde planer och arbetschema. Det kändes tråkigt och tomt när jag fick beskedet om inställd stämma. Tråkigt men logiskt. Jag kan lova att vi var snabba på att anmäla vårt intresse för att få värdskap en riksstämma så fort som möjligt. Dock inte 2021 då hålls i Halland.

Vi behöver ha ett eget årsmöte då vissa formella beslut måste fattas och vi siktar på att ha det ute i det gröna och i augusti. Vi återkommer med tid och plats.

När föreningarnas verksamhet troligtvis inte är så stor, ta chansen att prova på möjligheterna med Storryspot. Ni kan praktisera det i mindre sällskap och på behörigt avstånd. Det är ett smart sätt att föra kunskap om historien vidare till kommande generationer. Läs mer på hemsidan.

Tankar kommer, åtminstone hos mig, när jag lagt mig på kvällen. Jag tänkte på er i föreningarna som inte kan ha några aktiviteter i sommar och därmed heller inte får några inkomster. Hur ekonomiskt tåliga är ni och vad kan man snåla in på? På några ställen har det gått att ansöka om föreningsstöd från kommun eller region. Vi kommer från kansliets sida att bevaka frågan och så snart vi vet mer återkommer vi. Finns det någon som har idéer om sätt att stärka ekonomin på så hör gärna av er. Varje krona kan, i dessa tider, vara guld värd.

Trots allt så ser jag fram mot hösten och hoppas att världen har börjat återgå till det normala. Det finns mycket att ta tag i.

Jag skrev den här texten ovan igår, men idag, den 5:e maj, har vi precis fått besked om att vi får stämman 2022, ett glädjebesked i Coronamörkret.

Trots allt hoppas jag att ni får en bra sommar. Var rädda om er!

THOMAS OHLSSON

Innehåll

Nya Sörmlandslåten	3
Axel Oxenstierna	4
Hemester-sommaren 2020	6
Inga trista, tråkiga och långsamma dagar	8
Gå på tur med hembygdsföreningen	9
Sommar med Sörmlands museum	10
Om väggarna kunde tala	12
Nya Bygdebänd är här	14
Vår svåra vår	15

DYMLINGEN NR 2 2020

Årgång 32 Södermanlands hembygdsförbund

Redaktör Jennie Fornedal
Ansvarig utgivare
Thomas Ohlsson

Manusstopp till nr 3/2020, den 1 september 2020

Bilden på framsidan som Pehr Bengtsson tagit av hustrun Siv är en tydlig illustration av livet våren 2020. Fikakorgen packas upp under tornet vid Stenhuggarmon, den högst belägna punkten i Strängnäs kommun, cirka 90 m över Östersjön idag. Här finns lämningar från fiskande stenåldersfolk som var här för cirka 9000 år sedan. Vissa hävdar därför att de första kommuninvånarna var Åkersbor. I mitten av 1990-talet lät hembygdsföreningen uppföra tornet.

Upplaga 1500 ex
Linderoths Tryckeri, Vingåker,
maj 2020.
ISSN 0349-86662

Nya Sörmlandslåten

På 1940-talet när jag gick i mellanstadiet hade vi sjungit ”Känner du landet” länge och John Norrman i Eskilstuna fattade således pennan och åstadkom en ny Sörmlands-sång. ”Jag hälsar dig soliga Södermanland”.

Vår magister Lennart Vestlund i skolan tog sin uppgift på allvar och trodde nog att vi med liv och lust skulle ta oss an den nya melodin, men sanningen var nog den att med tramporgelackompanjemang blev det lite tungt och mer allvarsmättat än lustigt. I alla fall i min öron.

Nu har vi i alla fall sjungit den i cirka 80 år och min uppfattning är att den borde ha gjort sitt och ingen skulle sakna den om den ersattes med något mer i tiden.

Därför har jag ett förslag: Nya Sörmlandslåten i Bossa Nova-takt, med nutida text, som också blir gammal men kanske håller i några år. Det skulle glädja mig om ni ville titta på den och vi kunde hjälpas åt i landskapet, sångare och musiker framföra alstret på Sörmlands museum i maj, om inte Corona-viruset sätter käppar i hjulet.

Jag hörde från Flen att deras kyrkokör har provat att sjunga låten och godkänt den. Gustav Andersson som arrangerat är också involverad där emellanåt. AINA LINDROTH

Bild: Bladverket underhåller vid soldattorpet. Foto: T Becker, Fogdöns hbf.

Nya Sörmlandslåten

Bossa Nova

I Sörmland där vill jag leva, i Sörmland där vill jag bo.
Med Ekbackar, åkerholmar – och flyttblock stora och små.
Med svampar i enebacken, med gullviva, näckros vit.
Med sjöar med glittrande vatten, det är klart man längtar dit.

Till Torshälla, Eskilstuna och Flen och Katrineholm.
Till Strängnäs, Vingåker och sedan slottet uti Stockholm
Södertälje, Nyköping och Torsa, Vingåker, Mariefred,
Nynäshamn alla våra kommuner, visst vill ni väl hänga med.

Här uti vårt fredliga Sörmland, vi levat i tusen år.
Med Eskil som rättesnöre, vi följa och Ansgars spår.
En obruten bondebefolkning, ett landskap öppet och grönt.
Industri- och hantverksprodukter, har framgång i världen rönt.

*Text och musik Aina Lindroth, kör-arr Gustav Andersson
(Instruktioner: Fjärdedelar med två stavelser sjungs som två
åttondelar. Efter vers tre kommer vers ett igen)*

Din bank i sörmland

Vi tror på ett hållbart samhälle. Vår vinst går därför tillbaka till lokalsamhället där vi verkar. Vi stöttar föreningslivet, kultur, skola, miljö, entreprenörskap och näringsliv. Som kund hos oss är du en del av ett lokalt kretslopp för ett Sörmland som är gott att besöka, leva och verka i. Välkommen!

Sörmlands Sparbank

0771-350 350 | sormlandssparbank.se

Södermanlands hembygdsförbunds kansli

Jennie Fornedal, hembygdskonsulent

Adress Tolagsgatan 6
611 31 Nyköping
Tel 073-140 33 75

E-post dymlingen@live.se

Bankgiro 619-1928

Swisha till 123 483 72 33

Hemsida www.hembygd.se/sodermanland

Annonsera i
Dymlingen från 600 kr

Vill du prenumerera?

Sätt in 150 kronor på bankgiro
619-1928. Uppge ”Dymlingen
2020” samt ditt namn och adress
eller kontakta kansliet.

Dymlingen distribueras till prenumeranter och styrelseledamöter i hembygdsföreningarna i Södermanlands län samt till anslutna föreningar i grannlän.

Som stödjande Dymling-prenumerant lämnar du ett viktigt bidrag till den Sörmländska hembygdörörelsen.

Axel Oxenstierna

Sörmlänning och Jäders bo

En av Sveriges mest inflytelserika personer genom tiderna, rikskanslern Axel Oxenstierna, var sörmlänning, bosatt i Jäder och begravd i Jäders kyrka 1½ mil utanför Eskilstuna.

Axel Oxenstierna föddes år 1583 på godset Fånö i Uppland. När Axel var 8 år flyttade familjen till Fiholms gård i Jäder. Gården var ett arv efter farfar. Endast några grundstenar av gården finns kvar idag.

När Axel är 14 år avlider fadern. Två år senare beslutar modern att skicka sina tre äldsta söner, där Axel är äldst, på utbildning i Europa. I Sverige pågick maktkampen mellan Gustav Vasas söner, en blodig kamp som drabbade adeln hårt. Modern var orolig för sönerna och hon ansåg att studier utomlands dels skulle ge dem en god utbildning, dels rädda livet på sönerna.

20 år gammal återvänder Axel till Sverige. Ett år senare skickas han som sändebud utomlands i Hertig Karls tjänst. Betalningen till ämbetsmän bestod i att kungamakten delade ut egendomar. Detta gör att Axel med tiden kommer att äga gods och gårdar i Sverige, Finland, Baltikum och Tyskland.

Rikskansler och make

Vid 29 års ålder, år 1612, blir han rikskansler, ett av rikets främsta och viktigaste ämbeten. Han utses av den 17-åriga kungen, Gustav II Adolf. Den första uppgifter blir att skapa fred i tre olika krig. Genom fred med Danmark, år 1613, får Sverige temporärt tillbaka de norska landskapen Jämtland och Härjedalen. Fyra år senare blir det fred med Ryssland. Det tredje kriget med Polen avslutas först 13 år senare, år 1630.

Anna Åkesdotter Bååt blir hans hustru år 1608 i Jäders dåvarande mindre sockenkyrka. Anna ärver egendomen Tidö. Genom äktenskapet förvärvar Axel Tidö. Han bygger det nuvarande Tidö slott utanför Västerås.

Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna har en gemensam strategi för Sverige där målet är att göra Östersjön till svenskt innanhav. 30-åriga kriget är ett religionskrig men kungen och rikskanslern vill att Sverige ska bli en stor-

makt! Det blev Sverige också, men med en ganska kort glansperiod, cirka 100 år. Under denna tid hann landet skaffa sig en koloni i Amerika vid Delawarefloden.

Kungen stupar år 1632 och efterträds av sin dotter Kristina. Hon är då 6 år och Axel blir hennes förmyndare och i praktiken regent. Han börjar nu att bygga upp de ämbeten som de flesta minns honom för och som fortfarande finns kvar.

17 län i Sverige och Finland

År 1634 skapas länen, då 12 st i Sverige och 5 st i Finland. Landshövdingarna skulle vara kungamakten förlängda arm. För att frakta soldater och förnödenheter till kriget i Europa skapades det som idag kallas Trafikverket. Dess uppgift var att bygga vägar och också att mäta dessa. Än idag kan man se milstolpar efter äldre vägar. De första tillkom under Axels Oxenstiernas regim och fortsatte att användas under flera hundra år.

När Gustav II Adolf avled tog det en månad innan beskedet nådde Stockholm. Det visade tydligt att viktig information måste hanteras snabbare och säkrare. Postverket

grundades år 1636 och var en statlig myndighet till slutet av 1900-talet. Vid Postverkets 300-års jubileum fick Axel Oxenstierna bli frimärke, som första icke kunglig.

Rikskanslern var en mycket flitig brevskrivare. Ca 10 000 brev tror man att han skrivit. Drygt 3 000 av dessa går att läsa på Riksarkivets hemsida. Han korresponderade med statsmän, familjen, de som skötte hans gods och gårdar. Han var alltid informerad om vad som hände i smått och stort oberoende av var han befann sig.

Pengarna på kyrkan

Axel Oxenstierna planerade att bygga ett slott på egendomen Fiholm i Jäder dock blir dock endast två flyg-

lar byggda. Istället genomför han en om- och tillbyggnad av Jäders kyrka. Denna ståtliga och vackra kyrka, vars torn syns på flera mils avstånd, står klar år 1644 och blir familjens gravkyrka.

År 1644 blir Kristina regerande drottning. Hon uppskattar och respekterar Axel Oxenstierna men tycker att han är alltför dominerande. Drottningen har en annan favorit, Johan Adler Salvius från Strängnäs som hon upphöjer till riksråd. Hon meddelar även att hon inte har för avsikt att gifta sig. År 1650 utses drottningens kusin Karl Gustav till blivande regent, då som Karl X Gustav.

Under denna tunga tid för Axel Oxenstierna avlider även hans hus-

Axel Oxenstierna

Utställningen i Jäder öppet 14/6 -16/8
tis, tors, lör o sön kl 11.00-15.00
Därefter t o m den 13/9 endast tors o sön.
Övriga tider öppet för grupper.

Bokas: tel 070-3402324, mail: kunskapsturism@outlook.com
<https://www.hembygd.se/kunskapsturismkafjarden>

Välkomna!

tru år 1649. Paret fick tolv barn men få av barnen uppnådde vuxen ålder. Axels gren av ätten Oxenstierna är sedan länge utdöd.

Den 28 augusti 1654 dör Axel Oxenstierna. Då har drottning Kristina två månader tidigare abdikerat och lämnat Sverige. Han begravs i Jäders kyrka i mars 1655 i det gravkor han själv låtit bygga.

I juni 2019 invigdes en 350 kvm stor utställning i kyrkstillarna vid Jäders kyrka. Utställningen åskådliggör Axel Oxenstiernas liv och livsverk men även Sverige under 1600-talet. Öppettider och kontakter www.hembygd.se/kunskapsturismkafjarden.

STYRELSEN FÖR FÖRENINGEN
KUNSKAPSTURISM KAFJÄRDEN

Bilderna här tillhör föreningen Kunskapsturism Kafjörden och är samliga hämtade i utställningen om Axel Oxenstierna. Nedan ser vi en illustration av vägbyggen på 1600-talet.

Dags att sätta styrelsen i skolbänken?

Bli experter på att förebygga skador och ta hand om er hembygdsgård. Få självriskcheck värde 9 400 kr. Välj mellan webbkurs och studiecirkel. Kostnadsfritt.

Anmäl er idag >> sakerforeningsgard.se

0200-22 00 55 | forakring@hembygdsgardsbundet.se
facebook.com/hembygdsgardsbundet | hembygd.se

Hemester-sommaren 2020

Svemester, eller för oss kanske Sörmester. De nya begreppen är många, men budskapet är det samma. I år blir året då det svenska folket får semestra i hembygden. Och de måste göra det utan att träffa för många människor. Hur kan då hembygdsrörelsen passa in i denna ekvation?

Kultur är ju något vi skapar tillsammans och upplever tillsammans. Så hur hanterar vi detta? Vad har vi att erbjuda folk i hembygden som kanske ännu inte ens vet att hembygdsrörelsen existerar? Svaret är: Massor!

Sommarfika och nostalgi

Tips på utflyktsmål med egen kaffekorg kommer vara guld värda. Vad är mer "svensk sommar" än fika? I vissa fall kanske utflyktsmålet är själva hembygdsgården, i andra fall är det spännande kulturmiljöer med, eller utan vidhängande promenad, gärna med en berättelse om platsen. Det finns förslag från andra delar av landet att föreningen skulle kunna sälja fikapaketer för utflyktssugna som vill ha hembakt i picknickkorgen. Det vore ju toppen för er som kan

fixa till det, men det kräver ju lite mer arbete som blir svårt att planera utan att träffas.

Kanske kan man ordna en grillkväll om man kan ordna avståndet på ett bra sätt. Använd ert eget område vid varje enskilt fall.

Vi måste försöka hitta enkla saker att genomföra om vi ska lyckas. Det är viktigt att ni funderar över vad som kan passa just er. Men några förslag finns att fundera över.

Enkla aktiviteter till fots eller med bil

* **Tipspromenad** där facit finns på en sista lapp eller på hemsidan.

* **Torpgrunds-orientering** för de med bil och utflyktssug. Kanske finns det en fråga att hitta svar på vid varje plats, eller en serie ledtrådar som löser en gåta för den som besöker utvalda kulturmiljöer under en längre period.

Guidad tur på egen hand

Lite mer krävs kanske för en hembygdsvandring på egen hand. Läs om hur Åkers hembygdsförening gjort och hur de använder sin på nästa uppslag.

Ni har säkert redan liknande som ni gjort tidigare. Har ni Sörmlands museums skyltar "Historien i Sörmland" i närheten, eller ett annat skyltprojekt, så använd det! Uppdatera, lägg till nyheter och kör hårt!

Storyspot

Detta är verkligen en sommar där Storyspot skulle kunna spela en spännande roll för att väcka intresse för historien i hembygden. En handledning finns på hemsidan för dig som vill börja testa.

En varning vill jag dock skicka med! Det är alldeles vansinnigt roligt, att jobba med att dramatisera kulturmiljöerna. Det finns risk att det är det enda du vill hålla på med i sommar.

Jag vill också påminna om vad destinationsutvecklaren i Strängnäs sade till våra deltagare i Storyspot-projektet: *Ni har alldeles för stora krav på er själva!*

QR-koder

Ett himla tjat om dessa små fyrkanter, kanske någon tycker. Men de är rätt praktiska när ni ska marknadsföra era nya verksamheter. En QR-kod är en genväg till en adress som telefonen och plattans kameror med hjälp av en app kan läsa. Vips förflyttas besökaren till den plats du valt ut. Det kan vara en plats i Bygdeband, en Storyspot, en sida hos kommunen eller hos Sörmlands museum, eller kanske till ert swish-nummer.

I handledningen på hemsidan finns ett avsnitt om hur du skapar egna QR-koder. Du hittar den naturligtvis enkelt via QR-koden ovan.

Temporära skyltar

Om man hellre vill ha mer traditionella skyltar, tänk då på att en skylt i plastficka som håller en månad är bättre än ingen skylt alls.

Social distansering är nytt för både oss och för våra möjliga besökare. **Allt vi gör är plus i kanten.**

Den hembygdsvandring jag håller på att snickra ihop med QR-koder, Storyspotar och Bygdeband kommer ha flera platser som är märkta något i stil med "Konstruktionsarbete pågår. Välkommen tillbaka nästa sommar" Vi är ju inte magiker. Vi gör det vi kan och förmår.

Nu tror vi ju genast att Sörmlandsleden inte är ett utflykts-tips, utan en gömma för "TheMods" och andra cachare. Foto Maggan Johansson

På Ica i Åker kan man hämta en broschyr för egna äventyr i hembygden. Läs mer om hur de gör i Åker på nästa uppslag. Foto Pehr Bengtsson

När vi sedan har gjort något, vare sig det är en tipspromenad eller storyspot-runda, så måste den marknadsföras. Även detta tipsas om i den omnämnda handledningen. Men det som är väldigt viktigt är att ni hela tiden talar om vem som gjort detta. Använd ert namn ofta! Var jättydliga med hur man blir medlem och hur man ger en gåva. Det är bankgiro- och swish-nummer ni ska skylta med, inte telefonnummer till någon medlemsansvarig.

Väljer ni bort digitala kanaler för att "inte alla har dator"? Då exkluderar ni ju istället en jättegrupp människor som bara får sin information den vägen. Att göra både och är inte jättesvårt.

Alla är lika förvirrade!

Använd kommunernas aktivitetskalendrar. Turistbyråerna är lika förvirrade och desperata som vi är just nu. Deras aktivitetskalendrar hittar ni genvägar till på vår hemsida om ni inte redan har koll

på dem. Gör ni en tipspromenad eller vandring så hör av er till turistbyrån så hjälper de er att sprida budskapet.

Detta kommer bli en sommar som går till historien. Låt oss se till att inte alla minnen är av det tråkiga slaget. På sidorna som följer hittar ni tips om Geo-caching, Gå på tur med hbf, Bygdeband och Sörmlands museums verksamhet i sommar. Använd det som tilltalar och roar er. Vi kan faktiskt ha lite kul med detta också, om vi tillåter oss själva att ha det. /JF

Om Geocaching kan du läsa på nästa uppslag. Bild på Göte Johansson som loggar (skriver TheMods i loggen).

Levande storgods i hjärtat av Sörmland

Välkommen till en bevarad storgodsmiljö från 1900-talets början. Med anledning av coronaviruset kommer Stora huset att hålla stängt under 2020. Parken, museibutik och café håller öppet onsdag-söndag 17 juni-14 augusti.

Under denna period kommer vi bland annat att erbjuda visningar av parken, trädgården och om byggnadsvård. Läs mer på vår hemsida. Varmt välkommen!

JULITA GÅRD
NORDISKA MUSEETS SLOTT OCH GÅRDAR

Inga trista, tråkiga och långsamma dagar

Vi är glada att vi började med Geocaching i april 2011! En roligare och mer givande hobby kan vi inte tänka oss. Ensam eller med vänner i skog, eller stadsmiljö, hobbyen passar alla åldrar och väder. I hela världen finns det ungefär 3-4 miljoner gömda geocacher – det finns säkert några alldeles i närheten av dig just nu. Kartan visar hur mycket det finns att leta efter bara i Sörmland. Varje prick är en gömma.

Hittills har vi, som har smeknamnet TheMods, hittat och loggat 2 018 olika cacher/skatter. Vi har hittat cacher i bl a USA, Tyskland, Hongkong, Mallorca, Portugal, Finland, Danmark och Spanien.

Vi har själva bidragit med 95 gömmor lite här och var i Mellansverige.

Hur gör man då?

Med hjälp av en smarttelefon hämtar man appen GEOCACHING. Ett konto hos www.geocaching.com är gratis och du kan skaffa dig medlemskap genom att anmäla dig på ovanstående länk där du också hittar instruktioner för att delta i geocachingen.

Som geocachare söker man "skatter", så kallade cacher, vars koordinater är utlagda på internet. Gömmorna placeras av andra deltagare. En cache består av en behållare, som

helst ska vara gömd på ett sådant sätt att en geocachare kan hitta den, medan en person som inte letar inte ska råka snubbla över den. Cacher är inte nedgrävda. En cache kan vara av väldigt varierande storlek och vara gömd såväl mitt inne i storstäder som ute i naturen. En del hittar man direkt, men andra kan man få leta efter under en lång tid.

När man väl hittat cachen gäller det bara att följa dessa stående regler. Skriv ditt smeknamn i loggboken, logga in på www.geocaching.com och logga där att du hittat den och kanske lite om hur du tog dig dit samt se till att lämna allt exakt som när man hittade det.

På bilden på föregående uppslag loggar Göte, alltså skriver TheMods i loggen.

Tips från coachen

Vi tipsar om att alltid ha med sig en penna för att kunna logga cachen. Det är inte säkert att det alltid ligger en penna i cachen. När man har signerat loggremsan med sitt Geocaching-namn så får man absolut inte ta med sig cachen därifrån. Man ska gömma den på samma ställe där man hittade den.

Regler som gäller i alla länder finns även på websidan.

Det finns flera olika typer av gömmor. CITO står för "Cache In Trash Out" och är en term som skapats för att kombinera geocaching med återvinning och sunt miljötänk bland geocachare. En cachare anmäler ett CITO-event på nätet och likasinnade samlas på överenskommen ställe där man går omkring och samlar skräp, som sedan sorteras och lämnas in på lämpligt ställe. Att man deltagit loggas i/på en loggbok samt på nätets cachingsida. Vi har haft ett CITO-event i Malmköping där vi med skräptänger och handskar plockade skräp på utsatta ställen. Ett kul sätt att träffa folk och umgås på.

Olika svårighetsnivåer finns på cachelna, vilka främst utmärker sig som olikfärgade på cachingkartan.

Kom igång med TheMods

Ovanstående är bara ett kort sammandrag av hobbyen geocaching. Mer finns att läsa på internet. Vi brukar säga att Geocaching tar oss till ställen vi annars aldrig skulle få se och uppleva.

Om du vill testa, kan du höra av dig till oss på 0730 322 843 (Göte) eller 070 361 00 74 (Maggan).

Vi hjälper dig gärna att komma igång!

GÖTE OCH MAGGAN JOHANSSON
ALIAS THEMODS

Vi ser ju genast hur kul geocacharna har. Göte och Maggan, alias TheMods.

En av cachelna de äger är en röd "fågelholk" med inredning.

Gå på tur med hembygdsvärderna

Marviksleden
en vandring i
Mälarmården / Åkers Bergslags

Kolaren Gustav kallade henne skogsjungfrun. Kanske finns hon fortfarande kvar i de djupa och trolska skogarna i Åkers Bergslags, hon som hjälpte kolarna.

Följ med på en vandring i fager Åkersnatur där naturen berättar om de första "kommuninvånarna" som kom hit för 9000 år sedan, om händelser från brons- och järnålder, om järnmalmstransporter och om kolarna som föråg bruket med träkol till masugnarna. Vandringsslingan som är sex kilometer lång och tar två-tre timmar att gå, är iordningsställd av Åkers hembygdsvärderna. Vi börjar vid Malsjön.

Ovan ser vi första sidan på häftet om Marviksleden. Kartan är för turen runt sjön Visnaren och visar de nummerade platser du kan lära dig mer om. Ytterligare en vandring finns att välja på vid Ica i Åkers styckebruk.

Denna sommar är inget sig likt, jag tänker då främst på vad corona-viruset ställt till med. Att semestra utomlands är näst intill uteslutet, i stället kommer huvuddelen av oss att semestra eller hemestra. Även våra myndigheter och politiker uppmanar till att vi skall hålla oss så nära hemorten som möjligt, dvs i första hand skall vi hemestra. Detta är en omställning för många och många vill nog ha idéer om vad de kan hitta på.

Håll öppet om vi kan

Här kan hembygdsvärderna bidra till att hjälpa enskilda, stötta myndigheterna och samtidigt visa upp hembygdsvärderna. Vi skall försöka att hålla våra hembygdsgårdar, museer och liknande öppna. Ofta måste verksamheten förändras mot hur vi brukar göra med hänsyn till de bestämmelser som finns och inte minst behovet av att vara rädda om oss själva. Men nog kan vi hålla mycket öppet även om besökaren kanske får sköta sig mer själv och kanske även ha med egen fika.

Men det finns även andra initiativ som hembygdsvärderna kan ta. Ett bra exempel är det Åkers hembygdsvärderna gjort. Till deras vandringsleder finns broschyrer med karta över leden och beskrivningar av intressanta platser längs vägen du vandrar. Dessutom har föreningen nyligen tagit fram en beskrivning över vad du passerar och kanske ser när du går åttakilometersrundan runt sjön Visnaren i Åker. Efter kontakt med den lokala ICA-handlaren fick föreningen tillstånd att sätta upp några ställ innanför ytterdörrarna till affären. Här lades nu broschyrerna ut om de tre vandringstråken och de som så vill kan gratis ta en broschyr och komma ut till platser och vandringar som för många nog var mer eller mindre okända.

Facebook och mun-till-mun

Den annonsering som föreningen gjorde var att via facebook tala om att ledbeskrivningarna fanns, sedan spred det sig snabbt. Initiativet har blivit mycket uppskattat och beskrivningarna över lederna går åt som aldrig förr.

Inte minst är det många barnfamiljer som nu hittat annat att göra. Som en bonus har föreningen även fått nya medlemmar.

PEHR BENGTTSSON

Fogdön - värd att besöka!

Vi är stolta över vårt kulturarv och vår bygd och delar gärna med oss genom kunniga guidningar.

Välkommen till Vårfruberga klosteruin, Fogdöns äldsta skola (startade år 1800), det välbevarade soldattorpet, de medeltida kyrkorna och andra spännande platser.

Väl mött på Fogdön!
hembygd.se/fogdon 070-254 75 48

Sommar med Sörmlands museum

I sommar bjuder Sörmlands museum på utställningar och aktiviteter för alla åldrar och smaker, både inomhus och utomhus. Museet i Nyköping är öppet tisdag-söndag kl 10-17 och på andra platser utomhus dygnet runt! Oavsett var i länet du befinner dig så är museet inte långt borta.

Historia, konst och demokrati

Demokrati är ett tema som återkommer i flera av sommarens utställningar. Fira demokratin! producerad av Sveriges Riksdag, berättar historien bakom beslutet om allmän och lika rösträtt. En berättelse där gräsrotter och politiker varit viktiga aktörer som format vår demokrati.

Konstutställningen Åsa Elzén: Träda – Fogelstadgruppen och jord berättar om Fogelstadgruppen som drev Kvinnliga Medborgarskolan i Julita, Sörmland (1925-1954). Gruppen var drivande i framväxten av kvinnlig rösträtt, jämlikhet och demokrati i Sverige. I den här utställningen vidgar konstnären Åsa Elzén historieskrivningen kring gruppen, och lyfter fram deras tidiga intresse för ekologi och en hållbar framtid. Begreppet "träda" används inom jordbruk och handlar om att låta jorden vila för att kunna återhämta sig inför framtida produktion av grödor. Fogelstadgruppen såg trädan som en metafor för vikten av en plats eller en tid för återhämtning och en möjlighet att samla kraft för att sedan blomma. Länken mellan nutidens och historiens behov av vila konkretiseras genom två mattor. Den

ena, från 1919, som Elisabeth Tamm lät göra och som skulle föreställa en jord i träda. Den andra, skapad av Åsa Elzén, är en "avskrift" av mattan, att samlas på och tänka utifrån. Utställningen pågår till och med 10 oktober.

I sommar återuppstår utomhusutställningen Bilder som berättar på fyra olika platser i länet: Högsjö, Oxelösund, Vingåker och Strängnäs. Utställningen visar fotografier från olika delar av Sörmland, bilder som förmedlar vardagen i ett demokratiskt samhälle.

För många är demokrati en självklarhet, för andra en utopi som kanske aldrig blir verklighet. I Sverige och i Sörmland lever människor som aldrig upplevt något annat än lika rättigheter och folkstyre. Här finns också människor som levt i en diktatur eller under ti-

Sovjetunionens president Nikita Chrusjtjev omfamnar Metalls ordförande Olle Pettersson vid en sammankomst under besöket på järnverket den 25 juni 1964. Fotograf: Okänd

der då staten gjorde skillnad mellan människor baserat på kön eller sexuell läggning. Samhällen som vi vet fortfarande existerar på många håll i världen.

Under 1900-talet förändrades Sverige till det öppna välfärdssamhälle vi har nu. Förbättringar genomfördes inom politiken och ekonomin, i kulturen, på arbetsmarknaden, i näringslivet och föreningslivet. Vi fick ett friare och mer jämlikt samhälle, något vi idag många gånger tar för givet. Bilderna i denna utställning visar vardagliga händelser, men som alla utgör viktiga steg i denna förändring. Fotografierna berättar om det vi ofta upplever är självklart i vårt samhälle: våra möjligheter att träffas, leka, våra rättigheter att uttrycka åsikter, bilda föreningar, företag, arbeta, ta semester, etc. De självklara men osynliga förutsättningarna för en demokrati.

Vandra eller cykla utmed historien i Sörmland

Njut av det sörmländska landskapet och dess historia! På 13 platser i länet finns utomhusutställningen Historien i Sörmland, om samhället

Vuxenklass med både invandrare och svenskar, under "vänskapsveckan". Under en tid på 80-talet början på 90-talet hade TBV sina lokaler på biblioteket. År 1980-talet ca Fotograf: Okänd

och människorna i Sörmland och i Sverige. Varje plats har ett eget tema med lokala exempel. I Oxelösund handlar det om sjöfart och kustliv, om alla de människor som har varit beroende av havet. Vingåker handlar om kläder, kropp och konfektion. Katrineholm om tiden då fabriker byggdes och folkhemmet gav oss bättre bostäder, nyttigare mat, mer kunskaper och mer fritid. På Nynäs handlar det om människorna som levde och arbetade på Nynäs slott. Godset var som en egen värld. Här fanns bostäder, mat, skola, dansbana och affär. Här kunde man födas, leva och dö utan att egentligen behöva lämna platsen. Utställningarna är alltid öppna och du hittar dem på det röda vimpelprydda stolparna. Perfekta för en vandring eller en cykeltur.

Utställningen finns också här: Gnesta, Malmköping, Nyköping, Stendörren, Stora Malm, Strängnäs, Trosa, Vrå och Åkers bergslag. www.sormlandsmuseum.se/utställningar/historien-i-sormland

Sörmlands museum

Själva museihuset ligger i Nyköpings västra hamnområde, på Tolagsgatan 8. Regniga dagar hemma i soffan kan du följa med på en digital visning i museets Berättande magasin eller ta en digital täljkurs. På www.sormlandsmuseum.se finns ännu mer att se och utforska. Berättelser, bilder och filmer om till exempel mode, krig, kärlek. Om livet på en herrgård eller hur man murar en kakelugn. Allt gratis såklart!

Utomhus i hela Sörmland

Bilder som berättar fotoutställningar utomhus med bilder från kommunarkiv och museets arkiv. Visar i Högsjö, Vingåker, Oxelösund, Strängnäs.

Historien i Sörmland

Utomhusutställning som berättar Sörmlands historia
Gnesta: Om spår, rör och led-

Information

Sörmlands museum, Tolagsgatan 8 i Nyköping. Utställningar: Åsa Elzén – Träda: Fogelstadgruppen och jord, Fira demokratin!, Älskade korg! Historiska ögonblick, Vara barn, Hur mår du? Utställningstorget, Berättande magasin
Öppet tisdag-söndag kl 10-17, Restaurang och café har samma öppettider som museet. Dagens lunch serveras tisdag till fredag mellan kl 11-14. Museet har hög tillgänglighet

Kungstornet på Nyköpingshus, Nyköping. Utställningar: Fursten, Schack och makt, Fångar och korrektionshjon. Juni, juli, augusti öppet alla dagar kl 11-17. Kungstornet har begränsad tillgänglighet.

Nynäs slott och naturreservat, Tystberga. Hållbara hus, Historien i Sörmland - Godset, I love östersjön, Fotoutställning – ett verksamhetsår i bilder från Sörmlands naturbruk, Återbrukade berättelser

ningar. Om infrastruktur och stationssamhället

Katrineholm: Om industrisamhället och välfärdsstaten

Malmköping: Om försvar och militärliv

Nyköping: Om stadsliv

Nynäs: Om godset och människorna
Oxelösund: Om sjöfart och kustliv, om alla de människor som har varit beroende av havet

Stendörren: Om skärgård, människor och djur

Stora Malm: Om landsbygdens och det gamla bondesamhällets centrum, kyrkbyn

Strängnäs: Om religion och samhälle
Trosa: Turisterna, badgästerna och ledigheten. Om när vi fick ledig tid och vad vi gjorde med den

Vingåker: Om kläder, kropp och konfektion.
Vrå: Om stenålder och arkeologi
Åkers bergslag: Om människorna, bruket och kanonerna

Om väggarna kunde tala

Vid 1800-talets början ägdes detta hus av den ogifte, tillika omyndige, Jan Jansson. Gården brukades av hans bror, tillika förmyndare, Peter som bodde i Häringe. Jan själv bodde mest hos sin brorson Eric i granngården. När gården hade delats lottades tomten med huset till Jan, så det är verkligen ett hus åtminstone från andra halvan av 1700-talet.

Vid Jans död köptes gården av "Westgårdshandlaren" Carl Grönlund som bodde där med sin familj. Det var Carls svärfar Jonas som under många år brukade gården.

På 1860-talet avsåts Carl som ägare. Frun och dottern flyttar till Bettna. Carl Eric Bergwall i granngården Hagtorp står härifrån som ägare. Man kan skriva mycket om männens drama i detta hus, men jag stannar där och vänder blicken till kvinnorna i huset.

Vi börjar berättelsen medan huset står kvar uppe på bytomten där Stora Köhlsta i dag står ensamt kvar.

Pigan Cajsa och änkan Anna

1826 är ett år då två kvinnor möts i huset. Det ena är den snart 30-åriga pigan Cajsa Carlsdotter, ryttardottern från Lerbo, som helt kort bor på gården med sin ettåriga, oäkta son Anders. Sedan hon tio år tidigare flyttade in i socknen har hon bott

och jobbat både på Köhlsta och i Häringe. Hon arbetade två år i Sköldinge by, hos herr Major och riddare Fredrik Wilhelm Köhler innan lille Anders föddes. Strax efter sonen var född flyttade de båda till Skalunda i några månader. Snart flyttar hon dock tillbaka "hem" till Lerbo.

Samma år, alltså 1826, flyttade änkan Anna Pehrsson med dottern Johanna in. Anna har passerat 40 år och resten av barnskaran är utflugnen. Hon flyttar efter en tid vidare till Ramsta och sedan Skalunda. När Anna är 50 år hamnar hon på socknens fattigstuga tillsammans med 11 andra änkor. Efter ett par år är hon föreståndarinna i stugan och man kan ju fundera över om det var ett karriärkliv för en kvinna i Annas situation. När hon fyller 60 år hon kvar i fattighuset och det troliga är att hon bodde där resten av sitt liv.

Eva-Lotta Jonsdotter-Grönlund

Eva Lotta Jonsdotter föddes 1814 i Häringe i en familj där fadern hade ambitioner och tog för sig i livet. Han var både nämndeman, "fjerdingsman" och god man. 21 år gammal gifter sig Eva Lotta med den jämnåriga Pehr Johan Ersson från Köhlsta nr 2 och flyttar till Åkers socken.

Två år senare, 1837, är hon tillba-

ka i fädernehemmet som änka med den lille sonen Per Johan som dör 11 månader gammal. Ett år senare är Eva Lotta gift med Carl Grönlund, handelsmannen från Ulricehamn. Så exotiskt det måste ha varit med en "ut-länsk" man, ända från Västergötland. Detta i en värld där de allra flesta i ens omgivning kom från de närmaste byarna eller på sin höjd från Lerbo på andra sidan Spetebysjön, eller möjligen Floda några kilometer bort på vägen.

Eva Lotta bor en tid, under namnet Grönlund hos Eric Jansson på Köhlsta 2. 1841 flyttar det nygifta paret in i stugan som man och hustru. Två döttrar får de tillsammans, men bara Albertina överlever.

Under ett par år tjänar Eva-Lottas kusin Cajsa Andersdotter som piga i stugan. Några år senare kommer samma Cajsa att flytta in i granngården då gift med Eva Lottas bror Jonas. Den Jonas som kom att begå självmord efter dråpet på gruvfogden i Skalunda.

Vi kan ju inte veta hur de hade det i den lilla stugan i den södra delen av byn. Vad vi vet är att 1849, den 3 juni, ställdes Carl inför kyrkorådet av oklar anledning. När Eva Lottas pappa Jonas dör 1860 framgår av testamentet att Eva Lotta har en skuld hos sin far på 1200 riksdaler för köpet av gården. Samma år är Carl

Grönlund avsatt som ägare och Eva Lotta flyttar med sin dotter Albertina till Bettna. Hon står de följande 20 åren skriven hos sin man som till slut sitter på undantag, men de lever aldrig ihop igen. Kyrkoboken är också tydlig med att hon vistas i Bettna och att de lever åtskilda. Men administrationen ansåg uppenbarligen att en hustrus plats är vid makens sida, om än så bara på pappret. Den nye ägaren är (naturligtvis) gift med en annan av Eva-Lottas kusiner.

1875 har så huset flyttats till den plats det står på idag. Det skulle ju egentligen enligt avtalet vid laga skifte 1857 stått på en utpekad plats ungefär 800 meter åt Vallahället, men inget tyder på att det någonsin uppfördes där. Speciellt eftersom det nu står just här.

Hagtorp hade en annan backstuga under många år. Den försvann på 1850-talet. Nu fanns det ju både ett hus och ny mark att placera en fin lägenhet med stor tomt på, då detta hör till marken från Köhlsta Ac eller 1:4, som stugan tidigare (troligen) varit mangårdsbyggnad för.

Skomakaränkan Anna Maja Berggren

Först att flytta in var Anna Maja Berggren. Hennes tydliga särställning överst på sidan i husförhörslängden kan enkelt få en att fundera över om stugan, Marielund, helt enkelt är döpt efter henne. Hon var skomakar-änka och hade levat 30 år i Dufholmen ungefär en kilometer åt Vallahället. Innan dess bodde hon i

skomakarstugan på Hagtorps ägor, med största sannolikhet blott något stenkast bort. När vi renoverade golvet 2000 hittade vi drivor med skolor i trossbotten vilket får mig att tro, och kanske ännu mera hoppas, att denna änka fortsatte sin mans verksamhet, även om hon själv inte fick kalla sig skomakare. Extra passande att hon gjorde detta just här, då makens familj varit skomakare verksamma i Hagtorps tidigare backstuga under åtskilliga årtionden och i flera generationer.

Hos sig hade hon inneboende familjer och arbetare som alla hade det gemensamt att de inte stannade jättelänge. En av alla dessa familjer, skomakaren Jakob och hustrun Emilia, kan du läsa mer om i Anita Hammarstedts bok "Fyra generationer kvinnor".

Det konstanta läget i stugan var att där alltid bodde ett antal personer som får mig att skämmas lite för att vi tyckte att fyra personer i stugan var orimligt trångt. Bland dem minns jag särskilt familjen där fadern och maken "vistades i Nord America" Familjen försvann efter ett par år. Om de drog västerut vet jag inte, men eftersom den ene sonen kom att vårdas på anstalt i Strängnäs är det inte så sannolikt.

Här är häradskartan från 1897. Huset är inte så tydligt utmärkt, så ni får lite hjälp av en blå prick att hitta det. Längst ned i det vänstra hörnet skymtar ni Valla station, vilket jag hoppas hjälper orienteringen. Riksväg 55 kom att dras överst i kartan.

Hilma Josefina Schultz

På 1920-talet, när Anna Maja hade dött, flyttade Hilma Josefina Persdotter in. Hon var matriarkat i familjen Schultz och nu fick stugan namnet Schultze-stugan, vilket hängde med i vissa kretsar resten av 1900-talet. Barnen var utflugna på 1920-talet, men det var ett av Hilmas barn som begick självmord här på 1940-talet. Hur det gick till finns det många historier om, men antagligen hängde han sig i en portal som fanns i vid stugknuten. Om Hilma själv finns det också en del minnen nedtecknade. Hon betraktades som lite udda av folk omkring henne. Inte elakt eller så, utan bara "inte som alla andra".

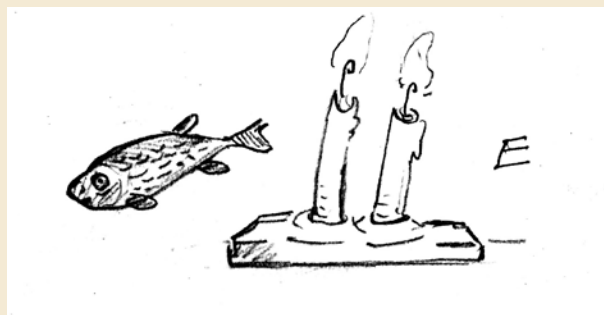
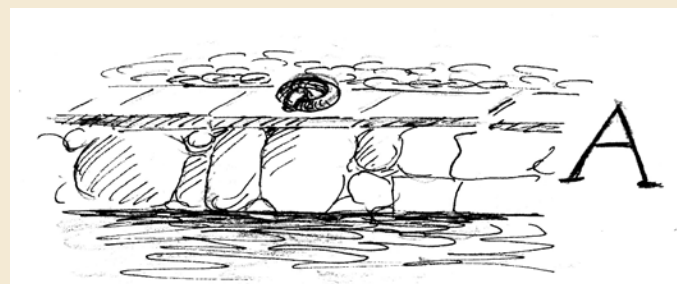
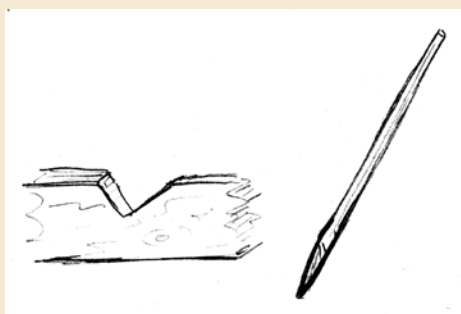
Stugan blev sedan sommarstuga i flera decennier. Den svenska sommarstugekulturen har alltså också plats i husets historia. Det som krävdes för att stugan åter skulle bli permanent boende visade sig vara vatten, avlopp och två desperata stunder. Idag har huset en gammal och en ny del.

Att detta verkligen är den gamla mangårdsbyggnaden från gården Ac vet jag inte helt säkert, men det är rimligt att man återanvände de hus som fanns på bytomten efter laga skifte. Bönderna fick dessutom, enligt avtalet 1857, betala hyra till ägaren av bytomten så länge de hade byggnader kvar där.

JENNIE FORNEDAL

Ell-sons rebusar

Kvack på er!

Rätt svar skickas till

dymlingen@live.se eller till
Södermanlands hembygdsförbund, Tolagsgatan 6,
611 31 Nyköping

Den 24 augusti 2020 drar vi två vinnare i denna
tävling, liksom i den i nr 1.

Din hembygd i Dymlingen

Har ni en text i er årsskrift som skulle passa i Dymlingen? Skicka in en textfil och bilder som vi får publicera till dymlingen@live.se Hör av er om ni är osäkra. Dymlingen behöver era texter!

Nya Bygdeband är här

Staxt innan påsk lanserades det "Nya Bygdeband", som nu är en del av hemsidan. För er som ännu inte kommit igång gäller alltså att er administratör för hemsidan fördelar redaktörsbehörighet till de som ska arbeta med Bygdeband.

Nyheter inkluderar bland annat att man kan se föreningens aktiviteter på Bygdebandskartan, vilket är jättebra om man exempelvis ska på en utflykt till en plats som finns med där.

Kan man äga en plats?

Det nya Bygdeband är lite mer sparsmakat med gränser än den förra lösningen. Vissa tycker det är jättejobbigt och andra ser möjligheterna.

Precis som i alla nya system är vi nu inne i en period där vi försöker reda ut vad som faktiskt är fel och vad som bara inte är som det var förrut. Det är inte alltid så lätt att veta så här i början.

Eftersom man inte längre ansvarar för ett område, är det också enklare att bidra i alla de områden man har information om. En suverän utveckling för helheten men jättejobbigt för alla med kontrollbehov. Vi får tillsammans utarbeta bra förhållningssätt till detta.

I detta nya spelar Wikipedia en större roll då distrikt, kommuner och län är länkade dit. Det går också att länka artiklar i Wiki direkt in på en plats i Bygdeband. Vilket är utmärkt när man vill ha exempelvis

"Utforska platsen i Bygdeband"

referenstexter till en plats. Vad innebar indelningsverket, eller vad var en fjerdingman? Är det sedan fel i Wiki-texten kan man gå in och redigera i Wikipedia. Något som var mycket lättare än jag tänkt mig.

Lite ovan är det för er som jobbat med det gamla sättet, medan jag som nybörjare tycker att det funkar fint. Som med det mesta annat behöver man dock någon att bolla med. Så fort vi kan träffas fysiskt igen planerar vi för träffar för att tillsammans gå igenom det nya systemet. Tills dess är alla ni som har ett Facebook-konto välkomna till "Bygdeband i Sörmland" och "Hembygdsföreningssnack" JENNIE FORNEDAL

På mitt sätt sett

Vår svåra vår

Som villaägare med gårdsplan och entrégångar har jag tacksamt noterat att vintern varit vänlig mot mig vad gäller snöoväder. Bara en enda morgon hann jag ut och kunde sopa av förstubron innan snöflingorna smälte bort. Tidigare år har jag fått kämpa med snömassor som jag i det längsta hoppats skulle försvinna med tidig vår. Föga tröst är att mängden snö då varit bra för grundvattennivån.

Våren brukar innebära ljusning i tillvaron. Denna vår har i stället skänkt oss ett mörker i form av covid-19. Bland de riskgrupper som främst skulle skyddas fanns vi äldre (vi gamla har plötsligt blivit äldre). Därför rekommenderades vi att hålla avstånd till våra medmänniskor, s k avståndstagande. Vi skulle inte bege oss till affären eller samlas till evenemang med folksamlingar större än 49 personer. När jag trots allt, exempelvis närmat mig ett affärscentrum, har jag känt mig som en brottsling på rymmen. För resten, har någon tänkt på att arbeta hemifrån ingalunda är säkert - om inte vi så kan datorn drabbas av virus!

Inställning

Vi börjar bli inställda på att det mesta blir inställt. Eller skjuts på framtiden. Flera föreningars årsmöten har senarelagts till hösten. Fira 60-årsdagen skulle man kunna göra senare, t ex på 60-och-ett-halvdagen. Vårre vore att flytta 1 maj till ett halvår senare med oförändrat benämning 1 maj (liksom OS 2020 ska kallas så men hållas 2021). För att inte tala

om flytt av påskdagen till första söndagen efter första fullmånen efter höstdagjämningen i stället för efter vårdagjämningen. I så fall skulle årets påskdag ha infallit 4 oktober. Och pingsten 7 veckor senare, alltså i mitten av november. Tänkbart vore möjligen att flytta nationaldagsfirandet från 6 juni till 6 november och då ära den kung som försvann i dimman 1632 i stället för ett kungaval och ny regeringsform. Vore förstås trevligt med en helgrik höst som annars brukar vara gles på röda dagar.

Krishantering

Vid kriser reagerar vi olika. Många bunkrar sådant som det kan tänkas bli ont om. Att hyllorna med mjöl och havregryn började gapa tomma i mars kan man förstå men varför tog toalettpappret slut då också? Masshysteri? Med gles på en hylla anar vi en kris som andra upptäckt men inte vi. Då plockar åt oss lite extra. Toapapper borde inte vara det första man inte kan vara utan. Innan sådant papper började saluföras visste vi inte ens om att det var något vi absolut måste ha. Tidigare kunde man använda tillknycklat tidningspapper som man också kunde ta till för att tända med i spisen. Olika användningsområden i brasan.

Krisgrupperna kommer troligen att orsaka en annan kris när restriktionerna lättar. Tänk dig frisläppta köp- och umgängessugna personer som samtidigt stormar köpcentra, restauranger och evenemang för att sprida de baciller och besparingar som man sparar på sig i karantänen. När man

förhindrats besöka affärer har man kunnat spara en hel del slantar som annars skulle ha spenderats på sådant man fått syn på i butiken och inte visste att man behövde.

Få ogjort gjort och nu

Almanackan min har saknat noter om möten och träffar sedan början av mars. Vart har all den lediga tiden tagit vägen? Den skulle givetvis ha använts till att göra det som behöver göras eller skulle ha gjorts för länge sedan. Men bekvämligheten brukar förklara: Varför skjuta upp till morgondagen det man kan göra nästa vecka! Men en utredning har visat att inför varje igångsättande behandlas och förbereds, mer eller mindre omedvetet, det man ska göra. Detta kallas förberedsetid även om det för omgivningen ser ut som överksamhet. Jag hänvisar till denna utredning när jag har svårt att börja skriva min krönika.

För många hembygdsföreningar innebär myndigheternas rekommendationer att flertal intäkter uteblir. Värst drabbas föreningar med stora fasta kostnader som inte kan påverkas på kort sikt. Många föreningar har visserligen samlingar men inte så många samlar på pengar. Nu, liksom för företag, gäller att vara påhittiga med lösningar för överlevnad tills läget ljusnar. Det kommer att bli kämpigt för många och vi kommer att påverkas lång tid framöver. Så håll ut, låt hösten bli vår!

GÖRAN DAHLBERG

